

МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра раціонального природокористування та охорона навколишнього середовища

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Безпека життєдіяльності

для усіх спеціальностей

факультет економіко-правовий, філології та масових комунікацій, грецької філології та перекладу, іноземних мов, історичний

2020-2021 рік

Робоча програма «Безпека життєдільності» для студентів усіх спеціальностей

Розробники: Чечета Н.О., асистент кафедри раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища

Протокол від “27” серпня 2020 року, № 1

Завідувач кафедри раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища

 Г. О. Черніченко

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітній рівень / освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 01 Освіта 02 Культура і мистецтво 03 Гуманітарні науки 05 Соціальні та поведінкові науки 06 Журналістика 07 Управління та адміністрування 08 Право 10 Природничі науки 12 Інформаційні технології 24 Сфера обслуговування 29 Міжнародні відносини	Нормативна (навчальна дисципліна циклу загальної підготовки)	
Модулів – 3	ОПП	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 3	Право, Міжнародна економіка, Міжнародний бізнес, Менеджмент організацій і адміністрування, Туризм, Системний аналіз, Кібербезпека, Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування, Історія, Інформаційна, бібліотечна та архівна справа, Культурологія, Міжнародні відносини, Політологія, Соціологія, Практична психологія, Журналістика, Реклама та зв'язки з громадськістю, Українська мова і література, Фізична культура, Дошкільна освіта, Мова і література (новогрецька), Переклад (новогрецька), Переклад (англійська), Мова і література (російська), Переклад (українська, російська, польська), Мова і література (англійська), Мова і література (німецька), Мова і література (французька), Мова і література (італійська), Переклад (італійська), Початкова освіта	1-й, 2-й або 3-й	1-й, 2-й або 3-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання – глосарій		Семестр	
Загальна кількість годин - 90	Спеціальність Право, Економіка, Міжнародні економічні відносини, Менеджмент, Туризм, Системний аналіз, Кібербезпека, Екологія, Середня освіта, Історія та археологія, Інформаційна, бібліотечна та архівна справа, Культурологія, Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії, Політологія, Соціологія, Психологія, Журналістика, Українська мова та література, Дошкільна освіта, Новогрецька мова і література (переклад включно), Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська, Слов'янські мови та літератури (переклад включно), перша – російська, Філологія, Германські мови та літератури (переклад включно), перша – німецька, Романські мови та літератури (переклад включно), перша – французька, Романські мови та літератури (переклад включно), перша – італійська, Початкова освіта	I або II	I або II
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4 самостійної роботи студента - 8	Освітній рівень: Бакалавр	18 год.	8 год.
		Практичні, семінарські	
		12 год.	4 год.
		Лабораторні	
		год.	год.
		Самостійна робота	
		51 год.	74 год.
		Індивідуальні завдання:	
		9 год.	
		Вид контролю: диференційований залік	

Примітка:

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить (%):

для денної форми навчання – 33/67

для заочної форми навчання – 13/87

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета полягає у набутті студентом компетенцій, знань, умінь і навичок для здійснення професійної діяльності за спеціальністю з урахуванням ризику виникнення техногенних аварій й природних небезпек, які можуть спричинити надзвичайні ситуації та привести до несприятливих наслідків на об'єктах господарювання, а також формування у студентів відповідальності за особисту та колективну безпеку; формуванні у студентів здатності творчо мислити, вирішувати складні проблеми інноваційного характеру й приймати продуктивні рішення у сфері цивільного захисту, з урахуванням особливостей майбутньої професійної діяльності випускників, а також досягнень науково-технічного прогресу; наданні знань, умінь, здатностей (компетенцій) для здійснення ефективної професійної діяльності шляхом забезпечення оптимального управління охороною праці на підприємствах (об'єктах господарської, економічної та науково-освітньої діяльності), формуванні у студентів відповідальності за особисту та колективну безпеку і усвідомлення необхідності обов'язкового виконання в повному обсязі всіх заходів гарантування безпеки праці на робочих місцях.

Завдання передбачає

– опанувати знання, вміння та навички вирішувати професійні завдання з обов'язковим урахуванням галузевих вимог щодо забезпечення безпеки персоналу та захисту населення в небезпечних та надзвичайних ситуаціях і формування мотивації щодо посилення особистої відповідальності за забезпечення гарантованого рівня безпеки функціонування об'єктів галузі, матеріальних та культурних цінностей в межах науково-обґрунтованих критеріїв прийняттого ризику;

– засвоєння студентами новітніх теорій, методів і технологій з прогнозування НС, визначення рівня ризику та обґрунтування комплексу заходів, спрямованих на відвернення НС, захисту персоналу, населення, матеріальних та культурних цінностей в умовах НС, локалізації та ліквідації їхніх наслідків;

– набуття студентами знань, умінь і здатностей (компетенцій) ефективно вирішувати завдання професійної діяльності з обов'язковим урахуванням вимог охорони праці та гарантування збереження життя, здоров'я та працездатності працівників у різних сферах професійної діяльності.

Місце навчальної дисципліни в освітній програмі. Навчальна дисципліна «Безпека життєдіяльності» займає провідне місце у структурно-логічній схемі підготовки фахівця за освітнім ступенем «Бакалавр», оскільки дозволяє випускнику вирішувати професійні завдання за певною спеціальністю з урахуванням ризику виникнення внутрішніх і зовнішніх небезпек, що спричиняють надзвичайні ситуації та їхніх негативних наслідків.

Передумови для вивчення дисципліни. Передумовою для вивчення даної дисципліни є дисципліни загальної та професійної підготовки, а саме: «Філософія», «Біологія», «Фізика», «Хімія», «Соціологія», «Психологія», «Екологія», «Економіка», «Менеджмент» тощо.

Результати навчання. У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен знати:

– законодавчі, нормативно-правові, нормативно-технічні та санітарно-гігієнічні основи з безпеки життєдіяльності, цивільного захисту та основ охорони праці;

– основні поняття безпеки життєдіяльності, цивільного захисту та охорони праці;

– порядок дій в умовах надзвичайних ситуацій (НС);

– небезпеки, які можуть виникнути вдома, на вулиці, у докiллi, в освітньому закладі та їх можливі наслідки;

– основи само- та взаємодопомоги у невідкладних станах, небезпечних ситуаціях, тощо;

– методи збереження життя, здоров'я та працездатності;

вміти:

- використовувати знання щодо сучасних проблем і головних завдань безпеки життєдіяльності;
- ідентифікувати потенційно небезпечні та шкідливі чинники в житті людини природного, техногенного, соціально-політичного і воєнного характеру;
- надавати першу долікарську допомогу;
- самостійно прогнозувати можливі обставини й приймати доречні рішення в умовах надзвичайних ситуацій мирного та воєнного часу;
- розробляти засоби стосовно захисту населення від можливих наслідків аварій, катастроф, стихійного лиха;
- визначати коло своїх обов'язків з урахуванням завдань з цивільного захисту (ЦЗ);
- визначати склад сил, засобів і ресурсів для подолання наслідків надзвичайних ситуацій;
- приймати рішення щодо безпеки, з питань цивільного захисту в межах своїх повноважень;
- володіти основними методами збереження здоров'я та працездатності виробничого персоналу;
- ефективно виконувати функції, обов'язки і повноваження з охорони праці на робочому місці, у виробничому колективі;
- визначати шкідливі та небезпечні виробничі фактори на робочому місці.
- проводити заходи з профілактики виробничого травматизму та щодо усунення причин нещасних випадків і професійних захворювань на виробництві.

3. Програма навчальної дисципліни

Модуль 1. Безпека життєдіяльності

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи безпеки життєдіяльності. Безпека у надзвичайних ситуаціях.

Тема 1. Категорійно-понятійний апарат з безпеки життєдіяльності. Ризик як кількісна оцінка небезпек.

Головні визначення – безпека, загроза, небезпека, надзвичайна ситуація, ризик. Безпека людини, суспільства, національна безпека. Аксіоми безпеки життєдіяльності. Методологічні основи безпеки життєдіяльності. Таксономія, ідентифікація та квантифікація небезпек. Види небезпек. Класифікація НС за причинами походження, територіального поширення і обсягів заподіяних або очікуваних збитків.

Тема 2. Природні загрози та характер їхніх проявів і дії на людей, тварин, рослин, об'єкти економіки.

Характеристика небезпечних геологічних процесів і явищ. Вражаючі фактори, що ними формуються, характер їхніх проявів та дії на людей, тварин, рослин, об'єкти економіки та навколишнє середовище. Небезпечні метеорологічні явища. Небезпечні гідрологічні процеси і явища. Вражаючі фактори, що ними формуються, характер їхніх проявів та наслідки.

Пожежі у природних екосистемах (ландшафтна, лісова, степова, торф'яна пожежа). Вражаючі фактори природних пожеж, характер їхніх проявів та наслідки. Біологічні небезпеки. Вражаючі фактори біологічної дії. Характеристика небезпечних патогенних мікроорганізмів. Епідемії, масові отруєння людей. Загальна характеристика особливо небезпечних хвороб. Інфекційні захворювання тварин і рослин.

Тема 3. Техногенні небезпеки та їхні наслідки.

Техногенні небезпеки та їх вражаючі фактори за генезисом і механізмом впливу. Класифікація техногенних небезпек. Промислові аварії, катастрофи та їхні наслідки. Рівні

виробничих аварій в залежності від їхнього масштабу. Небезпечні події на транспорті та аварії на транспортних комунікаціях. Гідродинамічні об'єкти і їхнє призначення. Причини виникнення гідродинамічних небезпек (аварій). Небезпечні для людини фактори пожежі. Основи забезпечення пожежної безпеки підприємств, установ, організацій. Радіаційно небезпечні об'єкти. Чорнобильська катастрофа: події, факти, цифри. Режими захисту населення. Захист приміщень від проникнення радіоактивних речовин. Характеристика класів небезпеки згідно із ступенем їхньої дії на організм людини. Типологія аварій на хімічно-небезпечних об'єктах. Організація дозиметричного й хімічного контролю.

Тема 4. Соціально-політичні небезпеки, їхні види та характеристики. Поведінкові реакції населення у НС.

Глобальні проблеми людства. Соціально-політичні конфлікти з використанням звичайної зброї та засобів масового ураження. Соціальні фактори, що впливають на життя та здоров'я людини. Шкідливі звички, соціальні хвороби та їхня профілактика. Зростання злочинності як фактор небезпеки. Види злочинних посягань на людину. Поводження людини в натовпі. Тероризм. Види тероризму. Психологічна надійність людини та її роль у забезпеченні безпеки. Захисні властивості людського організму.

Модуль 2. Цивільний захист

Змістовий модуль 2. Загальна та профільна підготовка з питань цивільного захисту.

Тема 5. Моніторинг небезпек, що можуть спричинити НС.

НС, причини виникнення та складові системи їх моніторингу. Фактори ураження техногенних НС. Характеристика потенційно небезпечних об'єктів на території України. Моніторинг і прогнозування надзвичайних ситуацій. Урядова інформаційно-аналітична система з НС, збирання, оброблення, передавання та збереження моніторингової інформації. Ідентифікація та паспортизація об'єктів господарювання щодо визначення потенційної небезпеки.

Тема 6. Планування з питань цивільного захисту. Прогнозування обстановки та планування заходів захисту в зонах радіоактивного, хімічного і біологічного зараження.

Загальні принципи превентивного та оперативного (аварійного) планування заходів щодо зниження ризиків і зменшення масштабів НС. Вимоги до складу, змісту та форми плануючої документації. Заходи щодо запобігання та мінімізації наслідків НС. Особливості планування дій персоналу щодо локалізації і ліквідації аварійних ситуацій і аварій на ПНО та пом'якшення їхніх наслідків.

Протирадіаційний, протихімічний та біологічний захист населення. Прилади радіаційної, хімічної розвідки та дозиметричного контролю.

Тема 7. Забезпечення заходів і дій в межах єдиної системи цивільного захисту.

Основні заходи і засоби захисту населення і територій. Оповіщення та інформування населення. Укриття населення в захисних спорудах. Евакуаційні заходи. Інженерний, радіаційний, хімічний, медичний захист, біологічний захист. Індивідуальні засоби захисту.

Модуль 3. Основи охорони праці

Змістовий модуль 3. Загальні питання охорони праці. Основи виробничої безпеки.

Тема 8. Правові та організаційні основи охорони праці.

Конституційні засади охорони праці в Україні. Законодавство України про охорону праці. Гарантії прав працівників на охорону праці. Охорона праці жінок, неповнолітніх, інвалідів. Обов'язки працівників щодо додержання вимог нормативно-правових актів з охорони праці. Відповідальність посадових осіб і працівників за порушення законодавства про охорону праці. Стандарти в галузі охорони праці. Міждержавні стандарти. Національні стандарти України з охорони праці. Нормативно-правові акти з охорони праці (НПАОП). Акти з охорони праці, що діють в організації, їх склад і структура. Інструкції з охорони праці. Фінансування охорони праці. Система державного управління охороною праці в Україні. Компетенція та повноваження органів державного управління охороною праці. Органи державного нагляду за охороною праці, їх основні повноваження і права.

Тема 9. Організація охорони праці на підприємстві. Навчання з питань охорони праці.

Служба охорони праці підприємства. Основні завдання, функції служби охорони праці. Права і обов'язки працівників служби охорони праці. Комісія з питань охорони праці підприємства. Основні завдання та права комісії. Принципи організації та види навчання з питань охорони праці. Навчання і перевірка знань з питань охорони праці працівників під час прийняття на роботу і в процесі роботи. Інструктажі з питань охорони праці. Види інструктажів. Порядок проведення інструктажів для працівників. Інструктажі з питань охорони праці для вихованців, учнів, студентів. Стажування (дублювання) та допуск працівників до самостійної роботи. Структура, основні функції і завдання управління охороною праці в організації.

Тема 10. Профілактика травматизму та професійних захворювань.

Виробничі травми, професійні захворювання, нещасні випадки виробничого характеру, їх основні причини. Мета та завдання профілактики нещасних випадків, професійних захворювань (отруень) на виробництві. Розподіл травм за ступенем тяжкості. Основні заходи по запобіганню травматизму та професійним захворюванням.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с.р.		л	п	лаб.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1 Безпека життєдіяльності												
Змістовий модуль 1. Теоретичні основи безпеки життєдіяльності.												
Безпека у надзвичайних ситуаціях												
Тема 1. Категорійно-понятійний апарат з безпеки життєдіяльності. Ризик як кількісна оцінка небезпек.	3	2				1	3	1				2
Тема 2. Природні загрози та характер їхніх проявів і дії на	11	2	2		1	6	10	1	1			8

людей, тварин, рослин, об'єкти економіки.												
Тема 3. Техногенні небезпеки та їхні наслідки.	8	2	1		1	4	8,5	1	0,5		1	6
Тема 4. Соціально-політичні небезпеки, їхні види та характеристики. Поведінкові реакції населення у НС.	8	2	1		1	4	8,5	1	0,5		1	6
Разом за змістовим модулем 1	30	8	4		3	15	30	4	2		2	22
Усього годин	30	8	4		3	15	30	4	2		2	22
Модуль 2 Цивільний захист												
Змістовий модуль 2. Загальна та профільна підготовка з питань цивільного захисту												
Тема 5. Моніторинг небезпек, що можуть спричинити НС	10	1	2		1	6	9,5	0,5	0,5			8,5
Тема 6. Планування з питань цивільного захисту. Прогнозування обстановки та планування заходів захисту в зонах радіоактивного, хімічного і біологічного зараження	10	1	2		1	6	10,5	0,5	0,5		1	8,5
Тема 7. Забезпечення заходів і дій в межах єдиної системи цивільного захисту.	10	2			1	7	10	1				9
Разом за змістовим модулем 2	30	4	4		3	19	30	2	1		1	26
Усього годин	30	4	4		3	19	30	2	1		1	26

Модуль 3 Основи охорони праці												
Змістовий модуль 3. Загальні питання охорони праці. Основи виробничої безпеки.												
Тема 8. Правові та організаційні основи охорони праці.	8	2				6	9	0,5				8,5
Тема 9. Навчання з питань охорони праці Організація охорони праці на підприємстві	12	2	2		2	6	11	1	0,5		0,5	9
Тема 10. Профілактика травматизму та професійних захворювань	10	2	2		1	5	10	0,5	0,5		0,5	8,5
Разом за змістовим модулем 3	30	6	4		3	17	30	2	1		1	26
Усього годин	30	6	4		3	17	30	2	1		1	26
ІНДЗ					9						4	
Усього годин	90	18	12		9	51	90	8	4		4	74

5. Теми семінарських занять
Семінарські заняття не передбачено

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Природні загрози та характер їхніх проявів і дії на людей, тварин, рослин, об'єкти економіки.	2
2	Техногенні небезпеки та їхні наслідки.	1
3	Соціально-політичні небезпеки, їхні види та характеристики. Поведінкові реакції населення у НС.	1
4	Моніторинг небезпек, що можуть спричинити НС	2
5	Планування з питань цивільного захисту. Прогнозування обстановки та планування заходів захисту в зонах радіоактивного, хімічного і біологічного зараження	2
6	Навчання з питань охорони праці. Організація охорони праці на підприємстві	2
7	Профілактика травматизму та професійних захворювань	2

7. Теми лабораторних занять
Лабораторні заняття не передбачено

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Категорійно-понятійний апарат з безпеки життєдіяльності. Ризик як кількісна оцінка небезпек.	1
2	Природні загрози та характер їхніх проявів і дії на людей, тварин, рослин, об'єкти економіки.	6
3	Техногенні небезпеки та їхні наслідки.	4
4	Соціально-політичні небезпеки, їхні види та характеристики. Поведінкові реакції населення у НС.	4
5	Моніторинг небезпек, що можуть спричинити НС.	6
6	Планування з питань цивільного захисту. Прогнозування обстановки та планування заходів захисту в зонах радіоактивного, хімічного і біологічного зараження.	6
7	Забезпечення заходів і дій в межах єдиної системи цивільного захисту.	7
8	Правові та організаційні основи охорони праці.	6
9	Навчання з питань охорони праці. Організація охорони праці на підприємстві.	6
10	Профілактика травматизму та професійних захворювань.	5
	Разом	51

Метою самостійного вивчення дисципліни є засвоєння студентами навчального матеріалу по окремих темах дисципліни, які виносяться на ці заняття.

Самостійне опрацювання курсів передбачає:

1. вивчення окремих питань тем тематичного плану. При вивченні їх необхідно звертати увагу на рекомендовані сучасні літературні джерела та проводити пошук в мережі Інтернет;
2. підготовку до практичних (семінарських) аудиторних робіт, виконання домашніх практичних робіт;
3. виконання індивідуального завдання (глосарію).

9. Індивідуальні завдання

Індивідуальна навчальна робота покликана сформувати практичні навички роботи студентів зі спеціальною літературою та нормативно-правовими актами, орієнтувати їх на інтенсивну роботу, критичне осмислення здобутих знань та поглиблене вивчення теоретичних і практичних проблем дисципліни «Безпека життєдіяльності» з метою підвищення якості професійної підготовки.

При укладанні глосарію необхідно: використовуючи спеціальну літературу, нормативно-правову базу та інші інформаційні джерела з'ясувати значення запропонованих термінів та записати значення кожного терміну; розібратися у сутності кожного поняття (категорії); підготуватися до дискусії в аудиторії щодо розуміння вивченого матеріалу; обґрунтувати кожен термін, поняття (категорію) у випадку наявності декількох тлумачень.

Глосарій має містити титульний лист та теоретичну (текстову) складову. Теоретична складова: перелік термінів, ключових понять (категорій) з визначенням їх сутності (в алфавітному порядку). При оцінюванні роботи враховується чітка за змістом інформація наведених термінів, акуратність.

10. Методи навчання

Словесні (лекція, семінари, бесіда); наочні – (ілюстрація, презентація, демонстрація), практичні (збір інформації, графічно-схематичне зображення інформації).

Основними видами занять, які проводяться під керівництвом викладача, є лекції та практичні (семінарські) роботи і самостійна робота.

На лекціях розглядаються загальні теоретичні положення дисципліни. Під час проведення лекцій використовуються наочні матеріали (прилади, протигази та ін.), мультимедійні засоби для інтерактивної демонстрації прикладів та графічного матеріалу. До деяких лекцій студентам додається презентація основних положень.

При виконанні практичних (семінарських) робіт зміцнюються знання за темами отриманого лекційного матеріалу та самостійно вивчених питань.

При самостійній роботі студенти набувають навички самостійного освоєння питань з дисципліни та виконують індивідуальне завдання.

11. Критерії оцінювання

Оцінювання знань студентів з навчальної дисципліни здійснюється на основі результатів поточного усного опитування, виконання практичних (семінарських) робіт, самостійної роботи, виконання індивідуального завдання (глосарію), підсумкового контролю (диференційованого заліку).

12. Засоби оцінювання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання є: диференційований залік, студентські презентації та виступи на наукових заходах; завдання на лабораторному обладнанні, реальних об'єктах тощо, інші види індивідуальних та групових завдань.

12. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота										СРС	ІЗ	Диф. залік	Сума
Змістовий модуль №1				Змістовий модуль №2			Змістовий модуль №3						
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10				
	6	5	5	5	7			6	6	20	15	25	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи, практики	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення

1. Конспект лекцій, методичні рекомендації до практичних (семінарських) робіт;
2. Презентації лекцій з курсу – ел.вигляд;
3. Нормативні документи, навчальна та довідкова література.

14. Рекомендовані джерела інформації

Базова

1. Бедрій Я. І. Безпека життєдіяльності: навчальний посібник / Я. І. Бедрій, В. Я. Нечай. – Львів: Магнолія 2006, 2007. – 499 с.
2. Грибан В. Г. Охорона праці: навчальний посібник / В. Г. Грибан, О. В. Негодченко. – 2-ге вид. – Київ: Центр учбової літератури, 2011. – 280 с.
3. Джигирей В. С. Безпека життєдіяльності: навчальний посібник / В.С. Джигирей, В.Ц. Жидецький. – вид. 3-те допов. – Львів: Афіша, 2000. – 256 с.
4. Желібо Є. П. Безпека життєдіяльності: навчальний посібник / Є. П. Желібо, Н. М. Заверуха, В. В. Зацарний. – 6-е вид. – К.: Каравела, 2009. – 344 с.
5. Жидецький В. Ц. Основи охорони праці: навчальний посібник / В. Ц. Жидецький, В. С. Джигирей, О. В. Мельников. – 4-те вид. доповнене. – Львів: Афіша, 2000. – 350 с.
6. Ковжого С. О. Безпека життєдіяльності: навчальний посібник / С.О. Ковжого, О.Д. Малько, А.М. Полежаєв. – Харків: Право, 2010. – 224 с.
7. Козяр М. М. Основи охорони праці, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту населення: навчальний посібник / М. М. Козяр, Я. І. Бедрій, О. В. Станіславчук. – К.: Кондор, 2011. – 458 с.
8. Кучма М. М. Цивільна оборона (цивільний захист): навчальний посібник / М.М. Кучма. – 2-ге вид., доп. і випр. – Львів : Магнолія 2006, 2007. – 360 с.
9. Максимова Н. Ю. Безпека життєдіяльності: Соціально-психологічні аспекти алкоголізму та наркоманії: навчальний посібник / Н. Ю. Максимова. – К.: Либідь, 2006. – 328 с.
10. Мягченко О. П. Безпека життєдіяльності людини та суспільства: навчальний посібник / О.П. Мягченко. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 384 с.
11. Надзвичайні ситуації та цивільний захист населення: навчальний посібник / За ред. С. П. Сонько. – Львів: Магнолія 2006, 2009. – 232 с.
12. Основи охорони праці: навчальний посібник / Р. М. Івах [та ін.]. – 4-е вид., перероб. і доп. – К.: Кондор, 2011. – 464 с.
13. Пістун І. П. Безпека життєдіяльності (Психофізіологічні аспекти). Практичні заняття: навчальний посібник / І. П. Пістун, Ю. В. Кіт. – Львів: Афіша, 2000. – 239 с.
14. Стеблюк М. І. Цивільна оборона та цивільний захист: підручник / М.І. Стеблюк. – К.: Знання-Прес, 2007. – 487 с.
15. Цивільний захист: підручник для студ. вищих навч. закладів IV рівня акред. / П. В. Олійник [та ін.]. – Вінниця: Нова книга, 2013. – 328 с.
16. Шапошникова С. В. Система управління охороною праці: навчальний посібник / С. В. Шапошникова, В. В. Чигарьов. – Донецьк: Ноулідж, 2012. – 112 с.
17. Шапошникова С. В. Правові основи охорони праці: навчальний посібник / С. В. Шапошникова. – Донецьк: Ноулідж, 2012. – 225 с.
18. Яким Р. С. Безпека життєдіяльності людини: навчальний посібник / Р. С. Яким. – Львів: «Бескид Біт», 2005. – 304 с.

Допоміжна

1. Безпека життєдіяльності: Навчальний посібник / Березуцький В. В., Васьковець Л. А., Вершиніна Н. П. та ін.; За ред. проф. В. В. Березуцького. – Харків: Факт, 2005. – 384 с.
2. Березюк О. В. Безпека життєдіяльності: навчальний посібник / О.В. Березюк, М.С. Лемешев. – Вінниця: ВНТУ, 2011. – 204 с.
3. Березуцький В. В. Основи охорони праці / В.В. Березуцький, Т.С. Бондаренко, Г.Г. Валенко. - Навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Х.: Факт, 2007. – 480 с.
4. Васійчук В. О. Основи цивільного захисту: Навч. посібник / В. О. Васійчук, В. Є. Гончарук, С. І. Качан, С. М. Мохняк. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2010. – 417 с.

5. Гандзюк М.П. Основи охорони праці: Підручник. 5-е вид. / Є. П. Желібо, М. О. Халімовський; за заг.ред. М. П. Гандзюка. – К.: Каравела, 2011. – 384 .
6. Голінько В. І. Основи охорони праці: підручник / В. І. Голінько; М-во освіти і науки України; Нац.гірн. ун-т. – 2-ге вид. – Д.: НГУ, 2014. – 271 с.
7. Гур'єв С. О. Медицина надзвичайних ситуацій. Екстрена медична допомога: навчальний посібник / С. О. Гур'єв, В. Д. Шищук, Ю. В. Шкатула. – Суми: Видавництво СумДУ, 2010. – 321 с.
8. Лапін В. М. Безпека життєдіяльності людини: навчальний посібник – 6-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007. – 332 с.
9. Левчук К. О. Цивільний захист: навчальний посібник / К.О. Левчук, Р.Я. Романюк, А. О. Толок – Дніпродзержинськ: ДДТУ, 2016. – 325 с.
10. Піскунова Л. Е. Безпека життєдіяльності: Підручник для студ. вищ. навч. закладів / Л. Е. Піскунова, В. А. Прилипка, Т. О. Зубок. – Київ: Академія, 2012. – 224 с.
11. Поліщук О. В. Цивільний захист: Навчальний посібник / О. В. Поліщук, М. А. Томчук, О. В. Христич, Л. І. Рябчук. – Вінниця: ВНТУ, 2015. – 98 с.
12. Русаловський, А. В. Правові та організаційні питання охорони праці : навч. посіб. / А. В. Русаловський. – вид. 6-е, доп. і перероб. – К. : Ун-т «Україна», 2013. – 283 с.
13. Сонько С. П. Надзвичайні ситуації та цивільний захист населення: Навчальний посібник / С. П. Сонько, С. І. Жупінас, С.С. Пліщенко, А.С. Янчевський, Н.В. Віннік, О. М. Голубкіна. – Львів: «Магнолія 2006», 2009. – 232 с.
14. Стеблюк М. І. Цивільна оборона і цивільний захист / І. М. Стеблюк. – К.: Знання, 2010. – 487 с.
15. Холмовой Ю. П. Безпека життєдіяльності / Ю. П. Холмовой, С. А.Гончарова, О. М. Бакланов. – Краматорськ: ДДМА, 2008. – 100 с.
16. Цивільний захист: навчальний посібник / Я. П. Скоробогатий, Т. Р. Садницька, В. О. Василечко, І. Г. Породко; Укоопспілка, Львів. комерц. акад. – Львів, 2015. – 367 с.

Основні законодавчі та нормативно-правові акти

1. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII (зі змінами від 25.07.2018 р.)
2. Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI (зі змінами від 01.01.2018 р.)
3. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР (зі змінами від 30.09.2016 р.)
4. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 року № 2801-XII (зі змінами від 10.06.2018 р.)
5. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20 березня 2003 № 638-IV (зі змінами від 29.07.2018 р.)
6. Про дорожній рух: Закон України від 30.06.1993 (зі змінами від 27.09.2018 р.)
7. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24 лютого 1994 року № 4004-XII (зі змінами від 04.10.2018 р.)
8. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV (зі змінами від 25.07.2018 р.)
9. Про захист людини від впливу іонізуючих випромінювань: Закон України від 14 січня 1998 р. № 15/98-ВР (зі змінами від 29.09.2013 р.)
10. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України від 06 квітня 2000 року № 1645-III (зі змінами від 04.10.2018 р.)
11. Про зону надзвичайної екологічної ситуації: Закон України від 13 липня 2000 року № 1908-III (зі змінами від 04.01.2018 р.)
12. Про об'єкти підвищеної небезпеки: Закон України від 18 січня 2001 року № 2245-III (зі змінами від 26.06.2014 р.)
13. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII
14. Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 16 жовтня 1992 року № 2707-

XII (зі змінами від 18.12.2017 р.)

15. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-XII (із змінами від 04.10.2018 р.)

16. Про охорону праці: Закон України від 14 жовтня 1992 р. № 2694-XII (із змінами від 20.01.2018 р.)

17. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23.05.2017 р. № 2059-19

18. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16 березня 2000 року № 1550-III (із змінами від 28.12.2015 р.)

19. Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 27 лютого 1991 року № 791а-XII (із змінами від 04.08.2016 р.)

20. Критерії утворення державних пожежно-рятувальних підрозділів (частин) Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту в адміністративно-територіальних одиницях та переліку суб'єктів господарювання, де утворюються такі підрозділи (частини): затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 27 листопада 2013 року № 874

21. Перелік об'єктів, що належать суб'єктам господарювання, проектування яких здійснюється з урахуванням вимог інженерно-технічних заходів цивільного захисту: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 09 січня 2014 року № 6 (із змінами від 28.04.2018 р.)

22. Перелік суб'єктів господарювання, в яких створюється відомча пожежна охорона: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 05 червня 2013 року № 397 (зі змінами від 16.05.2017 р.)

23. План реагування на надзвичайні ситуації державного рівня: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 14 березня 2018 року № 223.

24. Положення про Державну комісію з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 26 січня 2015 року № 18 (зі змінами від 28.02.2018 р.)

25. Положення про добровільні формування цивільного захисту: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2013 року № 616

26. Положення про єдину державну систему цивільного захисту: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 09 січня 2014 року № 11 (зі змінами від 13.06.2018 р.)

27. Положення про організацію оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій та зв'язку у сфері цивільного захисту: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 27.09.2017 року № 733

28. Положення про спеціалізовані служби цивільного захисту: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 08 липня 2015 року № 469

29. Порядок ведення обліку надзвичайних ситуацій: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 09 жовтня 2013 року № 738

30. Порядок забезпечення населення і працівників формувань та спеціалізованих служб цивільного захисту засобами індивідуального захисту, приладами радіаційної та хімічної розвідки, дозиметричного і хімічного контролю: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2002 року № 1200 (зі змінами від 27.05.2017 р.)

31. Порядок здійснення компенсації вартості послуг і розміру фактичних (понесених) витрат суб'єкту господарювання та громадянину, транспортні засоби яких залучені для вивезення населення із зони надзвичайної ситуації, районів можливих бойових дій, та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 14 серпня 2013 року № 581 (зі змінами від 16.10.2015 р.)

32. Порядок здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 26 червня 2013 року № 444 (зі змінами від 31.07.2018 р.)

33. Порядок класифікації надзвичайних ситуацій за їх рівнями: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 24 березня 2004 року № 368 (зі змінами від 11.06.2013 р.)
34. Порядок надання та визначення розміру грошової допомоги постраждалим від надзвичайних ситуацій, які залишилися на попередньому місці проживання: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2013 року № 947
35. Порядок підготовки до дій за призначенням органів управління та сил цивільного захисту: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 26 червня 2013 року № 443
36. Порядок подання і реєстрації декларації відповідності матеріально-технічної бази суб'єкта господарювання вимогам законодавства з питань пожежної безпеки: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 05 червня 2013 року № 440 (зі змінами від 20.02.2018 р.)
37. Порядок проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 року № 841 (зі змінами від 14.12.2016 р.)
38. Порядок проведення навчання керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 23 жовтня 2013 року № 819 (зі змінами від 03.04.2018 р.)
39. Порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 року №1232 (зі змінами від 16.05.2017 р.)
40. Порядок розслідування та обліку нещасних випадків невиробничого характеру: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 березня 2001 року №270 (зі змінами від 04.03.2016 р.)
41. Порядок створення та використання матеріальних резервів для запобігання і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2015 року № 775 (зі змінами від 03.05.2018 р.)
42. Порядок утворення, завдання та функції формувань цивільного захисту: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 09 жовтня 2013 року № 787
43. Порядок фінансування робіт із запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 04 лютого 1999 року № 140 (зі змінами від 07.11.2014 р.)
44. Порядок функціонування добровільної пожежної охорони: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 07 липня 2013 року № 564
45. Типові положення про функціональну і територіальну підсистеми єдиної державної системи цивільного захисту: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 11 березня 2015 року № 101
46. Загальні вимоги стосовно забезпечення роботодавцями охорони праці працівників: Наказ Міністерства надзвичайних ситуацій України від 25.01.2012 № 67
47. Охорона праці. Терміни та визначення основних понять: ДСТУ 2293-99. – [Чинний від 1999-03-26] – К.: Держспоживстандарт України 1999. – 22 с.
48. Правила пожежної безпеки в Україні: затверджено Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 30 грудня 2014 року № 1417 (із змінами від 03.10.2017 р.)
49. Типове положення про навчання, інструктаж і перевірку знань працівників з питань охорони праці: затверджено Наказом Держнаглядохоронпраці від 04 квітня 1994 року №30 (із змінами від 21.04.1999 р.)
50. Типове положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці: НПАОП 0.00-4.12.05: Наказ Державного комітету України з нагляду за охороною праці від 26.01.2005 № 15 (зі змінами від 14.04.2017 р.)
51. Типове положення про службу охорони праці: НПАОП 0.00-4.35-04.: Наказ Державного комітету України з нагляду за охороною праці від 15.11.2004 № 255 (зі змінами від 14.04.2017 р.)

15. Інформаційні ресурси

1. Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/>
2. Офіційний сайт Державної служби України з надзвичайних ситуацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dsns.gov.ua>
3. Офіційний сайт Міністерства екології та природних ресурсів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua/>.
4. Офіційний сайт Міністерства оборони України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: mil.gov.ua
5. Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.social.org.ua>
6. ДНАОП – Законодавча база [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dnaop.com/>